

PAULINA SPAŁEK*

Dwie odmiany kapitalizmu – uwagi na marginesie typologii P.A. Halla i D. Soskice’a

Wprowadzenie

Pomimo że pojęcie „kapitalizm” weszło na trwałe do powszechnego użytku, to jego definicja jest ciągle dyskutowana w literaturze naukowej. Podobnym dyskusjom poddawany jest również fakt występowania różnych odmian kapitalizmu, jego efektywność, a w tym także skala uzasadnionego ekonomicznie i społecznie interwencjonizmu państwowego. Pojęcie odrębnych krajowych rodzajów kapitalizmu zyskało wiele uwagi w ciągu ostatnich kilku dekad (Jackson, Deeg 2006). W przeciwieństwie do ekonomii neoklasycznej, będącej podstawą głównego nurtu, a także szkoły austriackiej oraz neomarksizmu, które „są obojętne wobec różnego typu struktur występujących w kapitalizmie, pozostają ślepe na kulturę i instytucje cechujące różne typy kapitalizmu” (Hodgson 1996), badania z zakresu ekonomii instytucjonalnej oraz socjologii ekonomicznej wyjaśniające efektywność w kategorii strategicznych komplementarności pozwalają na podjęcie takiej problematyki. Dotychczasowe analizy nowej ekonomii porównawczej dowodzą, że „zwycięski kapitalizm” (*successful capitalism*) nie występuje wyłącznie w jednej formie (Aoki 1984; Milgrom, Roberts 1994).

W niniejszym artykule zostało przedstawione odwołujące się do nowego instytucjonalizmu podejście *Varieties of Capitalism* (VoC), które zostało wypracowane przez dwóch politologów: Halla i Soskice’a (2001). Szkoła VoC jest nurtem badającym gospodarkę rynkową jednocześnie w dwóch perspektywach: makro- i mikroekonomicznej. Z jednej strony zajmuje się analizowaniem instytucjonalnego systemu stosunków w gospodarce, a z drugiej strony bada sposób funkcjonowania przedsiębiorstw. Autorzy przy zastosowaniu komparatystyki ekonomicznej dokonali rozróżnienia na dwa modele kapitalizmu: liberalne gospodarki rynkowe

* Mgr Paulina Spałek – Kolegium Gospodarki Światowej, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie; e-mail: ps55696@sgh.waw.pl

(*liberal market economies*, LME) oraz koordynowane gospodarki rynkowe (*coordinated market economies*, CME). Szkoła różnorodności kapitalizmu dość szybko zyskała status jednej z centralnych teorii porównawczej ekonomii politycznej (Bieling 2011). Sami autorzy jako cel swojej pracy wskazali wypracowanie nowych ram dla zrozumienia podobieństw i różnic między rozwiniętymi gospodarkami.

Celem artykułu jest dokonanie krytycznej analizy podejścia VoC oraz znalezienie odpowiedzi na postawione pytanie badawcze, czy wypracowane przez Halla i Soskice’a podejście, oparte na porównywaniu ram instytucjonalnych tworzących pole działań dla przedsiębiorstw, jest wystarczające do zdefiniowania odmian kapitalizmu występujących na świecie.

Niniejszy artykuł został zbudowany w następujący sposób. W jego pierwszej części przedstawiono główne założenia szkoły VoC, a w tym koncepcję koordynacji, komplementarności oraz porównawczej przewagi instytucjonalnej. W drugiej części skoncentrowano się na ograniczeniach i słabościach podejścia wypracowanego przez Halla i Soskice’a. Ostatnia część zawiera wnioski i stanowi podsumowanie wcześniejszych rozważań.

1. Główne założenia koncepcji VoC

Jak wspomniano na początku, Hall i Soskice (2001) wprowadzają dychotomiczną typologię kapitalizmu, dzieląc gospodarki rynkowe na liberalne i koordynowane. Przedmiotem przeprowadzonej przez nich analizy są kraje rozwinięte. Modelowym przykładem gospodarek liberalnych w ujęciu VoC są: Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Australia, Kanada, Nowa Zelandia, Irlandia. Natomiast do typowych gospodarek koordynowanych zostały zaliczone: Niemcy, Japonia, Szwajcaria, Holandia, Belgia, Szwecja, Norwegia, Dania, Finlandia, Austria¹.

Podstawową cechą podejścia VoC jest skoncentrowanie uwagi na trzech aspektach funkcjonowania ładu gospodarczego (Federowicz 2004). Po pierwsze, jest to zastosowanie *mikroekonomicznego podejścia*, które stawia przedsiębiorstwo w centralnym punkcie analizy gospodarek. Firma i jej kadry menedżerskie uważane są za kluczowego aktora gospodarki kapitalistycznej, który jest odpowiedzialny za występowanie zmian technologicznych w gospodarce. Należy jednak zaznaczyć, że szkoła VoC koncentruje się głównie na analizie dużych korporacji, pomijając przy tym zyskujący na znaczeniu sektor małych i średnich przedsiębiorstw (Hoffmann 2003). *Koncepcja firmy ma charakter relacyjny*, skupiający się na jej powiązaniach z pracownikami, udziałowcami, kontrahentami, związkami zawodowymi

¹ Hall i Soskice pozostawili sześć państw, które trudno było jednoznacznie zakwalifikować do wymienionych przez nich modeli. Zaliczyli do nich Francję, Włochy, Hiszpanię, Portugalię, Grecję i Turcję. Mogą one być przykładem odrębnego modelu kapitalizmu, nazwanego „środkowym” lub „śródziemnomorskim” (*mediterranean*). Pomimo iż kraje te są z reguły uważane za bliższe modelowi kapitalizmu koordynacyjnego (Hall, Gingerich 2004; Knell, Srholec 2007), to dyskusje na ten temat otworzyły drogę do budowy alternatywnych koncepcji zróżnicowania kapitalizmu, wychodzących poza dychotomię szkoły VoC.

czy rządem (Hall, Soskice 2001). Po drugie, w podejściu VoC to *poziom krajowy* jest uznawany za najważniejszy poziom odniesienia dla wiążących firmę instytucji, a decyzje podejmowane przez rządy poszczególnych krajów, różnice między nimi i dynamika zmian na poziomie krajowym stanowią istotne uwarunkowanie dla działań mikroekonomicznych na terytorium danego kraju. Po trzecie, *układ instytucjonalny* każdego kraju składa się z wielu segmentów instytucji odpowiedzialnych za poszczególne obszary działalności gospodarczej, które mają rzeczywisty wpływ na działania podejmowane przez przedsiębiorstwa (Federowicz 2004).

Biorąc pod uwagę powyższe, w swoich poszukiwaniach zmierzających do wyjaśnienia różnic między gospodarkami Hall i Soskice odwołali się do porównawczej ekonomii politycznej, której celem jest wyjaśnianie konkurencyjności za pomocą analiz podobieństw i odmienności instytucjonalnych w państwach i grupach krajów. W opinii autorów zachowania i działania aktorów gospodarczych determinowane są przez układy instytucjonalne występujące w poszczególnych krajach. Wynika to z faktu, że aktorzy są zależni od obowiązujących w społeczeństwie ról i reguł. Badanie instytucji dostarcza więc istotnych informacji o aktorach i zachodzących między nimi interakcjach, co czyni podejmowane przez nich decyzje gospodarcze przewidywalnymi. Hall i Soskice skupili uwagę na instytucjach kluczowych z punktu widzenia funkcjonowania firm i wynikających z tego efektów, a swoją analizę ograniczyli do kilku obszarów: a) nadzoru korporacyjnego, b) stosunków pomiędzy pracodawcami i pracownikami, c) edukacji i szkoleń zawodowych, d) relacji pomiędzy firmami, e) kompetencji pracowników i ich współpracy w przedsiębiorstwie.

W każdej z tych kategorii firmy muszą odnaleźć właściwy sposób koordynacji prowadzący do maksymalizacji ich produktywności. W przypadku gospodarek LME firmy koordynują swoją działalność w zakresie produkcji i sprzedaży oferowanych przez nie dóbr i usług za pośrednictwem rynku, cen oraz relacji kontraktowych. Decyzje, które podejmują, oparte są na kalkulacji kosztów typowej dla ekonomii neoklasycznej.

Decyzje personalne w zakresie przyjmowania i zwalniania pracowników podejmuje kadra kierownicza, która posiada pełną kontrolę nad przedsiębiorstwem. Dzięki dynamicznym rotacjom firmy są w stanie szybko dopasować się do zmian rynkowych. Ze względu na niską ochronę zatrudnienia pracownikom nie opłaca się inwestowanie w wyspecjalizowane umiejętności. Ponadto firmy nie chcą inwestować w specjalistyczne kwalifikacje swoich pracowników, gdyż na konkurencyjnym rynku występuje ryzyko podkupienia danego pracownika przez inną firmę. Jednakże wysoki poziom ogólnego zatrudnienia występujący w krajach LME zmniejsza koszty dodatkowych szkoleń.

Pozycja związków zawodowych w gospodarkach LME ogranicza się do bycia wyłącznie jedną z wielu grup interesów, która nie stoi na uprzywilejowanej pozycji i nie dysponuje znaczącym wpływem w zakresie wysokości wynagrodzeń, gdyż warunki oraz stawki na rynku pracy są zależne przede wszystkim od polityki makroekonomicznej, inflacji oraz rynkowej kontroli płac. Przedsiębiorstwa skupiają się na wynikach finansowych, tj. dochodach, zyskach oraz wycenie akcji, a inwestorzy podczas podejmowania decyzji opierają się na publicznie dostępnych

danych dotyczących wartości firmy. Relacje pomiędzy przedsiębiorstwami podlegają systemowi prawa oraz regulacjom antymonopolowym, które przeciwdziałają występowaniu nieuczciwych praktyk rynkowych, jak np. zmowa cenowa.

W przypadku gospodarek CME firmy są blisko połączone sieciami powiązań między akcjonariuszami a przedstawicielami organizacji pracodawców. Takie relacje pozwalają na wewnętrzną wymianę informacji, co pozwala na dopływ kapitału, którego pozyskanie w przypadku krajów CME zależy w dużej mierze od reputacji kierownictwa, a w mniejszym stopniu od wartości akcji. Te środki finansowe określane są mianem „cierpliwego kapitału”, z którego menedżerowie rozliczani są w dłuższej perspektywie i z tego powodu nie koncentrują się na bieżącej rentowności przedsiębiorstw.

W modelu koordynowanej gospodarki rynkowej istotną rolę odgrywają: wysoki stopień ochrony miejsc pracy wynikający m.in. z silnej pozycji związków zawodowych oraz rad pracowniczych w przedsiębiorstwie. Organizacje te mają także wpływ na ustalanie wysokości wynagrodzeń oraz koordynują system szkoleń zawodowych, których celem jest podnoszenie specjalistycznych kwalifikacji pracowników, odpowiadających profilowi zatrudniających je przedsiębiorstw. Na rynku pracy występują również znacznie mniejsze fluktuacje. Związane jest to z wprowadzeniem „płacy senioralnej”, która rośnie wraz z wiekiem i stopniem zaawansowania kwalifikacji. Takie rozwiązanie ma na celu zabezpieczenie firm przed zjawiskiem podkupowania pracowników przez konkurencję. Ze względu na silną pozycję organizacji pracowniczych menedżerowie mają ograniczoną władzę decyzyjną, a w firmach przeważa konsensualny styl zarządzania, który sprzyja również realizacji celów przedsiębiorstwa przez jego pracowników. Główne cechy gospodarek LME i CME zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1
Cechy gospodarek LME i CME

Wyszczególnienie	LME	CME
Nadzór korporacyjny	Krótkookresowe rynki finansowe, finansowanie kapitałowe	Długookresowe rynki finansowe, finansowanie długiem
Szkolenia i edukacja	Edukacja ogólna	Nacisk na dodatkowe, specjalistyczne szkolenia
Rynek pracy	Deregulowany	Relacje kooperacyjne pomiędzy uczestnikami rynku
Komparatywna przewaga instytucjonalna	Innowacje radykalne (całkowicie nowe produkty lub technologie, które zastępują dotychczas stosowane rozwiązania), szybkie dopasowanie się do zmian rynkowych	Innowacje przyrostowe (nowe wykorzystanie znanych dotychczas technologii lub produktów), łączna akumulacja wiedzy i specjalistycznych umiejętności

Przedstawione obszary pokazują, że podejście VoC przede wszystkim skupia się na uwarunkowaniach instytucjonalnych procesów gospodarczych w poszczególnych krajach. Należy podkreślić, że zakres definicji instytucji jest bardzo obszerny. Właściwie obejmuje on zarówno formalne, jak i nieformalne reguły, zasady i normy społeczne. Dzięki VoC często wąskie rozumienie ekonomii politycznej jako interakcji rynków i państw zostało zakwestionowane i rozszerzone. Analiza jest skierowana przede wszystkim na to, w jaki sposób inne formy kooperacji, np. specyficzne struktury organizacyjne firm czy związkowe lub korporacyjne systemy negocjacji uzupełniają konkurencję rynkową oraz interwencję państwową i wpływają na krajową i międzynarodową ekonomię polityczną (Bieling 2011).

1.1. Koncepcja koordynacji i komplementarności instytucjonalnej

Hall i Soskice wykorzystali w swoim modelu dwie kategorie decydujące o odmienności gospodarek: system koordynacji oraz komplementarność instytucjonalna. Zasadniczym kryterium rozróżnienia modeli kapitalizmu jest sposób koordynacji działalności firm z otoczeniem. Znaczenie koordynacji jest związane z koncentracją na metodach, jakimi posługują się przedsiębiorstwa, aby powiązać swoje strategie z dostępnym w danym państwie wsparciem instytucjonalnym oraz otoczeniem społecznym, w którym funkcjonują. W tabeli 2 przedstawiono szczególnie poszczególne obszary koordynacji, z uwzględnieniem ich efektów w zakresie pozycji konkurencyjnej firm i przewag gospodarek narodowych.

Hall i Gingerich (2004) przedstawili propozycję budowy indeksu koordynacji na podstawie analizy czynnikowej, która objęła dwie grupy zmiennych z zakresu nadzoru korporacyjnego oraz stosunków pracy. Do przeprowadzenia analizy wykorzystano dane OECD za okres 1990–1995. W tabeli 3 przedstawiono zmienne mierzące charakter koordynacji nadzoru korporacyjnego oraz stosunków pracy. Przeprowadzony test potwierdził występowanie dwóch odrębnych rodzajów kapitalizmu. Należy jednak zaznaczyć, że przy budowie indeksu koordynacji uwzględniono jedynie dwa obszary instytucjonalne. Uwzględnienie pozostałych trzech segmentów pozwoliłoby na przeprowadzenie pełniejszego testu modelu. Wskazane byłoby również przetestowanie efektów różnych interakcji między czynnikami (Jasiecki 2013).

Drugą kategorią wprowadzoną przez Halla i Soskice’a jest wspomniana wcześniej koncepcja komplementarności instytucjonalnej, która dostarcza teoretycznych narzędzi do badania odmiennych wzorców postępowania firm i inwestorów. Zgodnie z nią dwie instytucje powinny zostać uznane za komplementarne, jeśli korzyści jednej z nich rosną dzięki funkcjonowaniu drugiej (Hall, Soskice 2001, s. 17). Komplementarność może występować zarówno na poziomie działań firmy w ujęciu mikroekonomicznym, jak i makroekonomicznym, gdzie dochodzi do interakcji pomiędzy różnymi segmentami gospodarki. Jednym z przykładów komplementarności instytucji na poziomie makro jest stabilność zatrudnienia

Tabela 2
Obszary, przedmiot i efekt koordynacji

Obszary kooperacji	Przedmiot koordynacji	Efekt koordynacji
Nadzór korporacyjny	Koordynacja zasad dostępu menedżerów do środków finansowych oraz gwarancji zwrotu kapitału inwestorów	Dostępność kapitału dla poszczególnych projektów oraz określenie warunków zabezpieczenia przez firmy ich funduszy
Stosunki pomiędzy pracodawcami i pracownikami	Koordynowanie przetargu płacowego i warunków pracy	Poziom stopy bezrobocia i wysokość inflacji
Edukacja i szkolenia zawodowe	Koordynowanie procesu zatrudniania wykwalifikowanych pracowników i sposobów ich doszkalania przez pracodawców	Jakość i poziom kapitału ludzkiego w gospodarce oraz sukces firmy na rynku
Relacje pomiędzy firmami	Koordynowanie rozwiązań problemów, jakie występują podczas współpracy firm z ich partnerami biznesowymi, szczególnie dostawcami i odbiorcami	Wypracowanie standardów pozyskiwania <i>know-how</i> , jej transferu oraz wspierania działalności R+D; wzrost konkurencyjności i stopnia zaawansowania technologicznego gospodarki
Kompetencje pracowników i ich współpraca w przedsiębiorstwie	Koordynowanie procesu zatrudniania pracowników, którzy dążą do realizacji celów przedsiębiorstwa	Wzrost konkurencyjności firmy oraz wypracowanie standardów i warunków pracy w całej gospodarce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Hall i Soskice (2001).

Tabela 3
Indeks koordynacji: nadzór korporacyjny i stosunki pracy

Nadzór korporacyjny	Stosunki pracy
Władza/siła udziałowców Rozproszenie kontroli akcjonariuszy Wielkość rynku akcji	Poziom koordynacji płac w wymiarze narodowym, sektorowym, branżowym Stopień koordynacji płac Fluktuacja pracowników na rynku pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Hall i Soskice (2001).

kadr w sytuacji, gdy system finansowania firm nie jest nastawiony na krótko-okresowe zyski (Jasiecki 2013). Zjawisko to ma miejsce w krajach z grupy CME. Zdaniem Halla i Soskice’a sposób koordynacji działań w gospodarce powinien

mieć również wpływ na rozwinięcie się podobnych (komplementarnych) związków w innych dziedzinach życia społecznego. Według autorów istotna dla określenia typu kapitalizmu (liberalnego lub koordynowanego) występującego w danej gospodarce jest komplementarność pomiędzy a) stosunkami pracy i łańcem korporacyjnym, b) stosunkami pracy i systemem szkoleń oraz c) nadzorem korporacyjnym i relacjami między firmami. Streeck, Crouch i inni (2005) zwracają jednak uwagę, że instytucje nie zawsze są tworzone zgodnie z koncepcją komplementarności, gdyż komplementarność często jest odkrywana dopiero na późniejszym etapie.

1.2. Koncepcja porównawczej przewagi instytucjonalnej

Hall i Soskice z koncepcji systemu koordynacji oraz komplementarności wypracowali koncepcję porównawczej przewagi instytucjonalnej, której zadaniem jest wyjaśnienie, z jakiego powodu różne gospodarki koncentrują się na określonych obszarach produkcji i typach konkurencyjności. Autorzy zaproponowali, aby koncepcja porównawczej przewagi instytucjonalnej zastąpiła tradycyjny fundament neoklasycznej teorii wolnego handlu przewagą komparatywną. Hall i Soskice zwracają uwagę, że teoria przewagi komparatywnej jest ograniczona w wyjaśnianiu np. wzrostu znaczenia handlu wewnątrzgałęziowego i przyczyn oraz skutków międzynarodowego przepływu kapitału (Ahrens, Jünemann 2010). Według autorów zastosowanie w tym obszarze zdobywa koncepcja porównawczej przewagi instytucjonalnej, zgodnie z którą instytucjonalna struktura danej gospodarki ukierunkowuje firmy na specyficzne formy aktywności. Oznacza to, że przedsiębiorstwa mogą produkować wydajniej niektóre dobra, gdyż otrzymują w tym zakresie instytucjonalne wsparcie, a instytucje adekwatne dla podejmowania takich działań są rozłożone nierównomiernie wśród państw. Z tego powodu niektóre z państw są liderami np. w produkcji bardziej, a inne mniej zaawansowanych technologicznie produktów. Z założeń szkoły różnorodności kapitalizmu wynika, że instytucje występujące w krajach LME stwarzają dobre warunki dla radykalnych innowacji, które są możliwe dzięki rynkowi akcji z szybką dostępnością do kapitału finansowego, silnej pozycji kadry kierowniczej, możliwie szybkiemu zakupowi firm posiadających licencje i patenty na nowe produkty i technologie oraz dużej mobilności wykwalifikowanej siły roboczej. W przypadku Stanów Zjednoczonych ma to odzwierciedlenie w rozwoju takich segmentów gospodarki jak inżynieria medyczna, biotechnologia, telekomunikacja oraz półprzewodniki. W przypadku gospodarek CME rozwój innowacji postępuje wolniej ze względu na konsensualny system decyzyjny. Jednakże w porównaniu z krajami LME dysponują one lepiej wykształconymi pracownikami, produkują dobra wyższej jakości, a rozbudowane sieci powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami ułatwiają sukcesywne upowszechnianie nowych rozwiązań technologicznych (Hall, Soskice 2001).

2. Ograniczenia i słabości koncepcji VoC

Dyskusja dotycząca szkoły różnorodności kapitalizmu skierowała uwagę na istotne ograniczenia i słabości tego podejścia. Pomimo że szkoła VoC dość szybko zyskała status jednej z głównych teorii porównawczej ekonomii politycznej, to wywołała również spore kontrowersje i krytycyzm. W literaturze do największych słabości modelu VoC zalicza się m.in.: dychotomiczny podział gospodarek, redukcowanie znaczenia teorii konwergencji oraz roli państwa w gospodarce. Obszary te zostały poddane szczegółowej analizie poniżej.

2.1. Dychotomiczny podział gospodarek

Dychotomiczny podział gospodarek zaproponowany przez Halla i Soskice’a budzi wiele kontrowersji². Przeciwnicy zarzucają mu zbyt uproszczoną typologię, zbudowaną na podstawie analizy krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo i ich instytucjonalnej ewolucji. Stąd też uogólnienia i wnioski wynikające z tych badań ograniczają się wyłącznie do grupy państw anglosaskich i niektórych krajów Europy Zachodniej oraz Japonii. Natomiast wnioskowanie dla gospodarek krajów rozwijających się na podstawie tej teorii jest utrudnione (Federowicz 2004), szczególnie w odniesieniu do krajów Europy Wschodniej, Azji lub Ameryki Łacińskiej (Miller 2010).

Ponadto podejście proponowane przez Halla i Soskice’a pozostawia kilka krajów bez jednoznacznego przydziału do konkretnej kategorii. Autorzy uważają, że mogą być one przykładem trzeciego modelu kapitalizmu, nazwanego środkowym lub śródziemnomorskim. Kraje te są postrzegane jako osiągające niższe wyniki makroekonomiczne niż dwie główne grupy – LME i CME. Edquist i Zabala (2012) wskazują, że zakwalifikowanie do modelu środkowego krajów, które nie kwalifikują się ani do gospodarek liberalnych, ani koordynowanych niesie za sobą ryzyko pominięcia występujących między nimi różnic. Oznacza to, że wśród krajów modelu śródziemnomorskiego mogą występować znaczne różnice, prowadzące do wyodrębnienia innych wariantów kapitalizmu³.

Courch (2005) zwraca uwagę, że podział gospodarek na dwa idealne typy jest zbyt redukcyjny. Kwestionuje on również dychotomiczny podział innowacji na radykalne w gospodarkach liberalnych i przyrostowe w gospodarkach koordyno-

² Nie jest pierwszym podejściem, które rozróżnia jedynie dwie odmiany kapitalizmu, np. Albert (1994) wyodrębnił dwa warianty kapitalizmu: model nadreński oraz model anglosaski.

³ Dyskusja dotycząca podziału dychotomicznego doprowadziła do wypracowania innych klasyfikacji gospodarek kapitalistycznych. Na przykład Schmidt (2002) przedstawiła trzy modele europejskiego kapitalizmu: a) rynkowy dający wielką autonomię podmiotom gospodarczym, b) kierowany, w którym państwo może zachęcać aktorów ekonomicznych do kooperacji, c) państwowy w stylu francuskiego interwencjonizmu. Amable (2003), który na podstawie rozbudowanych analiz ilościowych i wielowymiarowych charakterystyk gospodarek wyznaczył pięć odmian kapitalizmu: a) model gospodarki rynkowej, b) model socjaldemokratyczny, c) model śródziemnomorski, d) europejski kapitalizm kontynentalny, e) model azjatycki.

wanych. Zdaniem Halla i Soskice’a wszystkie innowacje, które zachodzą w nowych branżach, reprezentują innowacje radykalne, natomiast starsze branże charakteryzują innowacje przyrostowe. Według Courcha takie założenie jest błędne, gdyż np. jeśli amerykański Microsoft wprowadzi na rynek zaktualizowaną wersję programu Windows, szkoła VoC skategoryzuje to jako radykalną innowację, gdyż przemysł informatyczny jest zaliczany właśnie do tego rodzaju innowacji. Natomiast jeśli niemiecki koncern BMW opatentuje zupełnie nowy typ silnika z napędem hybrydowym, to zgodnie z podejściem VoC będzie to innowacja przyrostowa, gdyż przemysł samochodowy jest uznany za starą gałąź gospodarki.

Ponadto innym problemem w zakresie binarnego podziału innowacji, na który często wskazuje się w literaturze, jest klasyfikacja krajów skandynawskich, które zostały uznane za wariant kapitalizmu koordynowanego, pomimo że wytworzyły wzorce innowacyjności w zakresie nowoczesnych technologii przypisane do modelu anglo-amerykańskiego (Amable 2003).

2.2. Teoria konwergencji

Podejście VoC pomija powiązania zewnętrzne państw narodowych, tym samym redukując znaczenie postępującego procesu konwergencji i globalizacji gospodarek. Według Halla i Soskice’a współzależny, komplementarny charakter układów instytucjonalnych powoduje, że będą one odporne na zmiany. Ponadto, ponieważ nie występuje⁴ jeden najlepszy zestaw instytucji, państw oraz aktorów gospodarczych nie można oczekiwać radykalnej restrukturyzacji gospodarek. Należy raczej spodziewać się bieżących zmian dostosowawczych w samym modelu, a nie całkowitej zmiany rodzaju kapitalizmu (Howell 2003).

Jednakże w wielu toczonych obecnie dyskusjach zwraca się uwagę, na ile w sytuacji otwartości większości gospodarek świata możliwe jest utrzymanie instytucjonalnej specyfiki kapitalizmu w wymiarze narodowym. Procesy globalizacji autonomizują się wobec gospodarek narodowych i przekraczają wszelkie granice. Wytwarzają one mechanizmy oraz reguły, które powodują korozję podstaw różnorodności kapitalizmu na szczeblu narodowym. Przykładem jest jednolity wspólny rynek Unii Europejskiej i strefa euro. Skutkiem występowania takich procesów jest m.in. upowszechnienie się podobnych schematów organizacji przedsiębiorstwa (międzynarodowe korporacje) oraz instytucji otoczenia gospodarczego, internacjonalizacja finansów, standaryzacja technologiczna czy edukacyjna szczególnie widoczna na uczelniach ekonomicznych, np. w formie programów MBA (Jasiecki 2013). Crouch (2005) wskazuje również na rolę korporacji transnarodowych, które organizując swoje sieci powiązań transnarodowych korzystają z zasobów różnych państw, kierując się przy tym własnymi preferencjami. W wyniku

⁴ Według Halla i Soskice’a żaden z modeli nie przeważa nad drugim, ponieważ każdy z nich pozwala na osiągnięcie w długim okresie podobnych rezultatów gospodarczych, choć widoczne są wyraźne różnice w ich innowacyjności czy systemie zatrudnienia.

takiego działania modele kapitalizmu poszczególnych krajów bez osadzania ich w kontekście globalnych uwarunkowań stają się instytucjonalnie niekompletne.

Thelen (1999) również zwróciła uwagę, że typy kapitalizmu mogą się rozwijać bardziej dynamicznie niż wcześniej zakładano, a pojawiające się odmiany kapitalizmów narodowych wskazują prawdopodobnie na szeroki zakres hybrydyzacji (Jackson, Deeg 2006). Stąd też konieczne jest zdaniem Akkermansa i innych (2009) wielopoziomowe podejście do analizy i ewolucji VoC. Ich zdaniem można zastosować do tego zarówno metody jakościowe, jak i ilościowe dotyczące różnych poziomów analizy (np. sektora, regionu, kraju, czy perspektywy międzynarodowej), tak aby tendencje zidentyfikowane w jednym obszarze (np. na poziomie sektora) mogły zostać porównane z tendencjami zidentyfikowanymi w innym (np. na poziomie narodowym).

Na uwagę zasługuje również pominięcie przez szkołę VoC zjawiska izomorfizmu instytucjonalnego, który jest jednym z głównych tematów globalizacji. Pojęcie to oznacza wdrażanie wzorców i reguł zbliżających kraje do wspólnego modelu. Przedmiotem transferu są te instytucje, których działanie postrzegane jest jako bardziej efektywne. Przedmiotem transferu mogą być również instytucje nieformalne, czyli takie normy i wartości, które są pomocne w prowadzeniu polityki międzynarodowej i organizowaniu aktywności państwa (np. swoboda działalności gospodarczej) (Barnett 2005).

Ponadto wielu badaczy (Howell 2003; Hoffmann 2003; Jasiński 2013) podkreśla, że w ostatnim czasie nawet Niemcy – uznawane według VoC za typowy przykład gospodarki koordynowanej – upodobniły się w pewnych obszarach do modelu anglosaskiego. Jako przyczynę takiej sytuacji podają proces globalizacji, który zmienia stosunki na rynku pracy oraz sposoby finansowania przedsięwzięć. Hoffmann (2003) wskazuje na spadek roli związków zawodowych i innych stowarzyszeń pracowniczych, który jest związany ze wzrostem znaczenia w gospodarce rynków składających się z małych i średnich przedsiębiorstw, w których struktury pracownicze różnią się od występujących w dużych korporacjach. Często również firmy występujące w tym sektorze reprezentują jednoosobową działalność gospodarczą.

Menz (2005) również wyraża pogląd przeciwny do tego, który został przedstawiony przez Halla i Soskice’a w zakresie wizerunku Niemiec. Przytacza on wiele badań, które opisują zjawisko odchodzenia Niemiec od znaczącej roli związków zawodowych w przemyśle, a także wskazują na wzrost znaczenia finansowania kapitałowego nad występującym na rynku niemieckim modelem „banków domowych” (*Hausbanken*)⁵. O zmianach w niemieckim systemie koordynacji świadczy

⁵ Model ten charakteryzuje się tym, że podstawowym źródłem pozyskiwania kapitału przez duże przedsiębiorstwa są kredyty bankowe. System ten dodatkowo wzmacnia fakt, że wiele banków niemieckich posiada znaczne udziały w przedsiębiorstwach, co sprzyja powstawaniu silnych holdingów finansowo-przemysłowych. Relacje biznesowe powstające na podstawie takich pakietów akcji prowadziły do udzielania przez banki bezpiecznych dla nich kredytów, jednakże system ten ulega zmianom. Reformy podatkowe, które zostały wprowadzone w 2002 r., zwolniły podmiot sprzedający ten rodzaj aktywów z podatku od zysków kapitałowych. Spowodowało to przejmowanie przez rynki kapitałowe finansowania przedsiębiorstw (Klimiuk 2006).

również program reform „Agenda 2010” zaproponowany przez Schroedera, który obejmował wprowadzenie istotnego ograniczenia świadczeń socjalnych oraz liberalizację rynku pracy. Reformy te przyniosły szczególnie znaczące zmiany w obszarze koordynacji stosunków pomiędzy pracodawcami i pracownikami i były odpowiedzialne za problemy, które wynikły z integracji nowych landów z zachodnimi. Uwidoczniły one wady systemu szczególnie w zakresie aktywizacji bezrobotnych, którzy po objęciu atrakcyjnymi świadczeniami socjalnymi nie byli motywowani do poszukiwania nowej pracy. Program „Agenda 2010” propagował stosunki pracy oparte na wzorze amerykańskim, w którym pracownicy muszą wykazywać się wysokim stopniem mobilności i dostosowania do zmieniających się warunków pracy. Przeprowadzenie takich zmian potwierdza podążanie Niemiec w kierunku gospodarek LME, co kontrastuje z głoszoną przez szkołę VoC tezą, że niemieckie państwo opiekuńcze poprzez system koordynacji powinno wspierać rozwój konkretnych, wyspecjalizowanych umiejętności pracowników⁶.

2.3. Rola państwa w gospodarce

Podejście skupione na aktywności państwa pojawiło się w ekonomii porównawczej w latach 60., gdy Shonfield (1965) porównywał produktywność gospodarki amerykańskiej z gospodarkami Niemiec i Francji po drugiej wojnie światowej. Podejście to było rozwijane później również w kontekście Japonii, Korei Południowej i innych krajów nowo uprzemysłowionych. Głównym obszarem badawczym była polityka gospodarcza rządu i jej kreowanie w instytucjach władzy państwowej. Wśród badaczy reprezentujących ten rodzaj podejścia zostały spopularyzowane koncepcje państwa jako głównego aktora wzrostu gospodarczego, wyróżniające państwa „silne” i „słabe” w zakresie struktury i powiązań z gospodarką (Skocpol 1979; Katzenstein 1985). W kolejnych okresach nastąpiło przejście od zainteresowania rolą państwa w gospodarce, poprzez badania skoncentrowane na organizacji interesów społecznych, aż do zwrócenia uwagi na rolę przedsiębiorstwa jako głównego podmiotu procesów globalizacyjnych w gospodarce (Jasiecki 2013).

Obecnie toczy się dyskusja dotycząca ponownego włączenia działalności państwa jako jednego z istotnych czynników wpływających na kształtowanie się różnych odmian kapitalizmu. W opinii niektórych badaczy (Schmidt 2002) pomimo postępującej globalizacji rola i znaczenie państwa w poszczególnych gospodarkach pozostają bardzo ważne i z tego powodu powinny one zostać włączone w szerszym zakresie do podejścia VoC, któremu zarzuca się nadmierne skoncentrowanie na roli przedsiębiorstw i ich powiązaniach z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz odsunięcie na drugi plan znaczenia polityki makroekonomicznej, w tym polityki podatkowej, inwestycyjnej i społecznej, które mimo że w przeważającym

⁶ Należy podkreślić, że wielu ekonomistów uważa, że dzięki przeprowadzonym w ramach „Agenda 2010” reformy Niemcy uniknęły poważnej recesji w okresie ostatniego kryzysu, a bezrobocie w 2012 r. było na najniższym poziomie od 20 lat.

stopniu rozstrzygane są poza przedsiębiorstwami, często zasadniczo ustalają warunki ich funkcjonowania (Jasiecki 2013). Oprócz wspomnianych wyżej obszarów państwo odgrywa również znaczącą rolę w zakresie organizacji i wspierania działań innowacyjnych, badań naukowych oraz edukacji, które mają istotny wpływ na kierunek rozwoju gospodarczego i społecznego (Weiss 2010). Doświadczenia na poziomie krajowym i regionalnym pokazują, że odpowiednio prowadzona polityka innowacyjna wpływa na aktywność gospodarczą przedsiębiorstw w zakresie rozwoju innowacji, zarówno w tradycyjnych sektorach, jak i w branżach nowych technologii (Chaminade, Edquist 2010). Innym przykładem szczególnego znaczenia państwa – zwłaszcza w czasie kryzysu gospodarczego – jest dofinansowanie bankrutujących instytucji finansowych czy pomoc dla upadającego przemysłu motoryzacyjnego w Stanach Zjednoczonych. Takie działania wskazują na osobliwy, niemożliwy do zastąpienia przez inne instytucje charakter państwa (Jasiecki 2013).

W podejściu VoC państwo w gospodarkach LME jest określane jako liberalne (*liberal*), ponieważ odgrywa wyłącznie wspierającą rolę w tworzeniu przyjaznego otoczenia regulacyjnego i rozstrzyganiu konfliktów, a nadzorowanie przestrzegania przepisów pozostawia wyspecjalizowanym organom i agencjom regulacyjnym (Hall, Soskice 2001). W modelu LME główną rolę państwa jest ochrona rynku poprzez ustalanie ram prawnych w zakresie uprawnień decyzyjnych w firmach oraz ograniczeń siły związków zawodowych (Wood 2001). W przypadku gospodarek CME państwo jest określane natomiast mianem aktywnego (*enabling*), gdyż jego zadaniem jest nie tylko rozstrzyganie sporów pomiędzy aktorami gospodarczymi, ale raczej zachęcanie ich do współpracy. W tym modelu państwo często uczestniczy wraz z kadrą kierowniczą i przedstawicielami związków zawodowych w negocjacjach w zakresie regulacji rynku pracy i w negocjacjach płacowych (Hall, Soskice 2011). Innymi słowy, państwo chroni nierynkowe instytucje koordynujące system produkcji poprzez ustanawianie i okresowe aktualizowanie regulacji w zakresie praw i obowiązków zarządu oraz związków pracodawców i pracowników (Wood 2001).

Hall i Soskice w swoim podejściu nie skupiają się natomiast na gospodarkach, których nie można jednoznacznie przyporządkować do żadnego z dwóch modeli. Kraje te w zaproponowanej przez siebie typologii Schmidt (2002) określiła mianem kapitalizmu państwowego lub etatystycznego (*state-influenced*). Autorka w swoich pracach koncentruje się na trzech krajach: Francji, Włoszech i Hiszpanii. Według autorki w tych gospodarkach państwo pełni funkcję interweniującą, tzn. ingeruje wtedy, gdy uważa to za stosowne. Do interwencji dochodzi wtedy, gdy jej efekty mają pozytywny wpływ na współpracę aktorów gospodarczych. W przypadku, gdy rezultat mógłby być odwrotny od zamierzonego, państwo wstrzymuje się od podejmowania działań⁷. Na istotną rolę państwa, szczególnie w krajach zakwalifikowanych do trzeciej kategorii kapitalizmu, wskazują również Molina

⁷ Przykładem takiego modelu kapitalizmu jest Francja. W okresie powojennym rola państwa była zbliżona do modelu koordynacyjnego, wyróżniająca się szczególną aktywnością państwa na rynku pracy. Zmiana nastąpiła w 1980 r., skiedy to w wyniku prywatyzacji i deregulacji państwo wycofało się z udziału w negocjacjach płacowych. Jednakże rola państwa nadal jest widoczna, np. podczas interwencji w czasie ratowania spółki od upadłości bądź

i Rhodes (2006). Przeprowadzona przez nich analiza, obejmująca dwa kraje: Włochy i Hiszpanię, pokazała, że dla zrozumienia systemu koordynacji w tych dwóch gospodarkach niezbędne jest uzupełnienie podejścia VoC o analizę makroekonomiczną w zakresie działania państwa. Zdaniem autorów forma i stopień działalności i ingerencji państwa pomaga wyjaśnić brak występowania w tych krajach komplementarności, które służą do określenia gospodarek LME i CME. To właśnie poziom makro oraz zewnętrzne naciski, np. z Europejskiej Unii Walutowej, wpływają na podejmowanie decyzji o różnych kierunkach regulacji.

Kluczowe w tym przypadku jest więc zdefiniowanie terminu działalności państwa (*state action*). Schmidt (2007) pojęciem tym określa polityki i praktyki rządowe wynikające z politycznych interakcji pomiędzy sektorem publicznym i prywatnymi aktorami gospodarczymi w danych układach instytucjonalnych. Jej zdaniem działalność państwa powinna być analizowana w trzech kontekstach: a) jak polityka państwa wpływa na przedsiębiorstwa i pracowników, b) jak kształtują się w kontekście instytucjonalnym relacje pomiędzy jednostkami państwowymi i prywatnymi oraz c) jak formy dyskursu politycznego wpływają na kształtowanie odpowiedzi państw na wyzwania globalizacyjne. W obrębie ostatniej kategorii autorka wyróżniła dwie zasadnicze formy dyskursu: komunikatywny oraz koordynujący. Pierwszy polega na informowaniu opinii publicznej o działaniach, jakie trzeba podjąć. Drugi natomiast jest nastawiony na osiągnięcie porozumienia między głównymi aktorami gospodarki. Wprowadzenie tego zagadnienia pozwala na zbadanie, jak różnorodne bywają reakcje państw na podobne „wyzwania zewnętrzne”.

Podsumowując, państwo może nie tylko oddziaływać na podmioty gospodarcze poprzez tworzenie ram instytucjonalnych dla prowadzonych przez nich działań (podejście VoC), ale może je również przeformułowywać za pomocą prowadzonej polityki. Z tego powodu należy więc zwrócić uwagę na działania reprezentantów państwa, tj. polityków i urzędników państwowych, których preferencje mogą odbiegać od indywidualnych graczy i mogą być raczej powiązane z reprezentowaną przez nich grupą społeczną. W obawie przed utratą poparcia będą oni działać w obronie interesów danej społeczności, która może czuć się zagrożona zapowiadanymi zmianami. Według Westrupa (2005) jest to również przyczyna podejmowania podobnych decyzji gospodarczych w krajach zaliczanych do różnych odmian kapitalizmu, szczególnie w zakresie liberalizacji rynków finansowych, deregulacji oraz większej elastyczności rynków pracy⁸.

Za włączeniem kategorii państwa do podejścia VoC przemawia fakt, że pozwoli to bardziej szczegółowo zbadać śródziemnomorski model kapitalizmu i być może zidentyfikować inne warianty kapitalizmu występujące wśród tej grupy państw. Ponadto rozbudowanie analizy różnorodności kapitalizmu pomoże również w lepszym zrozumieniu i wyjaśnieniu procesów koordynacji wszystkich gospodarek świata oraz zachodzących w nich zmian instytucjonalnych (Schmidt 2007).

przed wrogim przejęciem, prowadzenia działań mających na celu wprowadzenie większej elastyczności na rynku pracy czy jego moralizacji poprzez wprowadzenie 35-godzinnego tygodnia pracy (Schmidt 2002).

⁸ Część badaczy wskazuje na występowanie subtelnych różnic w polityce państwa w zależności od modelu kapitalizmu, m.in. co do stopnia liberalizacji rynków finansowych czy deregulacji sektora bankowego oraz dużych różnic w zakresie reform dotyczących elastyczności rynku pracy (Coen, Thatcher 2005; Lütz 2002).

Podsumowanie i wnioski

Podejście *Varieties of Capitalism* wykorzystujące analizę instytucjonalną do wyjaśnienia, dlaczego na świecie występują różne odmiany kapitalizmu, uważane jest za jedno z najbardziej znaczących dokonań ekonomii porównawczej. Pomimo tego, że szkoła VoC została poddana szerokiej krytyce ze względu na swoje ograniczenia, stała się również źródłem inspiracji do prowadzenia empirycznych analiz ekonomicznych dotyczących modeli kapitalizmu. Podstawowe elementy, które charakteryzują szkołę VoC, to: a) przedsiębiorstwo jako centralny punkt analizy, b) relacyjny charakter przedsiębiorstwa, c) koncepcja systemu koordynacji oraz d) koncepcja porównawczej przewagi instytucjonalnej. Jednakże dużym ograniczeniem tego podejścia jest dychotomiczny podział wariantów kapitalizmu, a w szczególności zdawkowe potraktowanie krajów zaliczonych do typu śródziemnomorskiego. W przypadku gdyby tylko jedna gospodarka nie mogła zostać zakwalifikowana do kategorii LME lub CME, można byłoby uznać to za anomalię i nie podejmować dalszej próby wyjaśnienia takiego zjawiska. Jednakże większa liczba krajów, a także trudności z dopasowaniem do modelu gospodarek wschodzących z Europy Wschodniej, Azji czy Ameryki Łacińskiej, świadczą o konieczności wprowadzenia zmian w podejściu VoC. Nie należy także wykluczyć, że wśród poszczególnych grup państw mogą pojawić się kolejne odmiany kapitalizmu. Być może to właśnie zaniedbanie roli państwa oraz rozpatrywanie gospodarek w oderwaniu od powiązań zewnętrznych, przy jednoczesnym pomniejszaniu znaczenia procesów globalizacji i konwergencji, jest przyczyną zbyt ograniczonej typologii kapitalizmu; jak wynika z przeprowadzonych analiz, nie tylko różnice w systemie koordynacji czy komplementarności wpływają na powstawanie odmiennych modeli kapitalizmu.

Przedstawione ograniczenia szkoły VoC pozwalają na postawienie tezy, że wypracowane przez Halla i Soskice’a podejście, oparte na porównywaniu ram instytucjonalnych tworzących pole działań dla przedsiębiorstw, nie jest wystarczające do zdefiniowania występujących na świecie odmian kapitalizmu. Sytuację tę można zmienić poprzez włączenie w większym zakresie roli państwa do podejścia VoC. Analizowanie działania państwa nie tylko w kontekście stanowionych przez nie ram instytucjonalnych, lecz także rodzaju prowadzonej polityki, zachowań i działań przedstawicieli publicznych oraz form dyskursu, dostarczy dodatkowy zestaw czynników służący zrozumieniu procesów koordynacji wszystkich gospodarek i występujących w nich zmian instytucjonalnych. Warto również uwzględnić w podejściu VoC rolę globalizacji i konwergencji, które powodują korozję autonomicznych modeli kapitalizmu i wpływają na coraz wyższy stopień ich hybrydyzacji. W konsekwencji modele kapitalizmu nie osadzone w kontekście globalnych uwarunkowań stają się instytucjonalnie niekompletne.

Tekst wpłynął: 3 grudnia 2015 r.
(wersja poprawiona: 2 kwietnia 2016 r.)

Bibliografia

- Ahrens J., Jünemann P., *Transitional Institutions, Institutional Complementarities and Economic Performance in China: A 'Varieties of Capitalism' Approach*, Discourses in Social Market Economy from Ordnungspolitisches Portal (OPO) 2010.
- Akkermans D., Castaldi C., Los B., *Do 'Liberal Market Economies' Really Innovate More Radically Than 'Coordinated Market Economies'? Hall and Soskice Reconsidered*, „Research Policy” 2009, nr 38.
- Albert M., *Kapitalizm kontra kapitalizm*, Signum, Kraków 1994.
- Amable B., *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, Oxford 2003.
- Aoki M., *The Economic Analysis of the Japanese Firm. Contributions to Economic Analysis*, North-Holland, Amsterdam 1984.
- Barnett M., *Social Constructivism*, w: *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, red. J. Baylis, S. Smith, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Bieling H.-J., *Varieties of Capitalism, Regulationstheorie und neogramscianische IPÖ – komplementäre oder gegensätzliche Perspektiven des globalisierten Kapitalismus?*, Zentrum für Ökonomische und Soziologische Studien, Discussion Papers ISSN 1868–4947/23, Hamburg 2011.
- Chaminade C., Edquist C., *Rationales for Public Policy Intervention in the Innovation Process: A Systems of Innovation Approach*, w: *The Theory and Practice of Innovation Policy: An International Research Handbook*, red. R.E. Smits, S. Kuhlmann, P. Shapira, Cheltenham and Northampton, MA 2010.
- Coen D., Thatcher M., *The New Governance of Markets and Non-Majoritarian Regulators*, „Governance” 2005, nr 18(3).
- Crouch C., *Models of Capitalism*, „New Political Economy” 2005, nr 10(4), http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/18035/Crouch_NewPoliticalEconomy_2005.pdf
- Debating Varieties of Capitalism*, red. B. Hancké, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Edquist C., Zabala J.M., *Knowledge-intensive Entrepreneurship, National Systems of Innovation and European Varieties of Capitalism: A Conceptual Framework*, 2012, http://www.researchgate.net/profile/Charles_Edquist/publication/271074148_Knowledgeintensive_Entrepreneurship_National_Systems_of_Innovation_and_European_Varieties_of_Capitalism_A_Conceptual_Framework/links/54bd0a7b0cf218da93909237.pdf
- Federowicz M., *Różnorodność kapitalizmu: instytucjonalizm i doświadczenie zmiany ustrojowej po komunizmie*, IFIS PAN, Warszawa 2004.
- Hall P.A., Gingerich D.W., *Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Macroeconomy. An Empirical Analysis*, Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung Discussion Paper 04/5, Cologne 2004.
- Hall P.A., Soskice D., *Varieties of Capitalism*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Hodgson G.M., *Varieties of Capitalism and Varieties of Economic Theory*, „Review of International Political Economy” 1996, nr 3(3).
- Hoffmann J., *Der kleine Unterschied: Varieties of Capitalism*, „WSI Mitteilungen” 2003, nr 2.
- Howell C., *Varieties of Capitalism: And Then There Was One?*, „Comparative Politics” 2003, nr 36(1).
- Jackson G., Deeg R., *How Many Varieties of Capitalism? Comparing the Comparative Institutional Analyses of Capitalist Diversity*, Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung Discussion Paper 06/2, Cologne 2006.

- Jasiecki K., *Kapitalizm po polsku. Między modernizacją a peryferiami Unii Europejskiej*, IFIS PAN, Warszawa 2013.
- Katzstein P.J., *Small States in World Markets*, Cornell University Press, Ithaca 1985.
- Klimiuk Z., *Specyfika i niektóre cechy charakterystyczne niemieckiego systemu bankowego*, „Roczniki Nauk Społecznych”, zeszyt 3: *Ekonomia i zarządzanie*, tom 34, 2006.
- Knell M., Srholec M., *Diverging Pathways in Central and Eastern Europe*, w: *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*, red. D. Lane, M. Myant, Palgrave, Houndmills 2007.
- Kowalik T., *Status i pożytki ekonomii porównawczej: (tezy referatu)*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 4(75).
- Lütz S., *Der Staat und die Globalisierung von Finanzmärkten: Regulative Politik in Deutschland, Großbritannien und den USA*, Schriften des Max-Planck-Instituts für Gesellschaftsforschung, Bd. 43, Campus Verlag, Frankfurt a.M. 2002.
- Menz G., *The European Single Market and the Politics of Deregulation and National Re-Regulation*, 2005, http://www.euce.org/eusa2009/papers/menz_06D.pdf
- Milgrom P., Roberts J., *Complementarities and Systems: Understanding Japanese Economic Organization*, „Estudios Económicos” 1994, nr 9.
- Miller R.M., *Latin American Business History and Varieties of Capitalism*, „Business History Review” 2005, nr 84.
- Molina O., Rhodes M., *Conflict, Complementarities and Institutional Change in Mixed Market Economies*, w: *Beyond Varieties of Capitalism: Contradictions, Complementarities and Change*, red. B. Hancké, M. Rhodes, M. Thatcher, Oxford University Press, Oxford 2006.
- Popławski K., *Pakiet reform Agenda 2010 jako sposób na ograniczenie niemieckiego państwa socjalnego*, w: *Praca, społeczeństwo, gospodarka. Między polityką a rynkiem*, red. J. Osiński, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Schmidt V.A., *The Futures of European Capitalism*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Schmidt V.A., *Bringing the State Back Into the Varieties of Capitalism And Discourse Back Into the Explanation of Change*, Center for European Studies Program for the Study of Germany and Europe, Working Paper Series, nr 07.3, 2007.
- Skocpol T., *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge University Press, Cambridge 1979.
- Shonfield A., *Modern Capitalism*, Oxford University Press, New York 1965.
- Streeck W., Crouch C., Boyer R., Amable B., Hall P.A., Jackson G., *Dialogue on Institutional Complementarity and Political Economy*, „Socio-Economic Review” 2005, nr 3(2).
- Streeck W., *E Pluribus Unum? Varieties and Commonalities of Capitalism*, Max-Planck Institut für Gesellschaftsforschung, Discussion Paper 10/12, Cologne 2010.
- Thelen K., *Historical Institutionalism in Comparative Politics*, „American Review of Political Science” 1999, nr 2.
- Weiss L., *The State in the Economy: Neoliberal or Neoactivist?* w: *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis*, red. M. Gleen, J. Campbell, C. Crouch, O.K. Pedersen, R. Whitley, Oxford University Press, Oxford 2010.
- Westrup J., *The Politics of Financial Regulatory Reform and the Privatization of Risk*, paper presented at CARR, London School of Economics (September 15–16) 2005.
- Wood S., *Business, Government, and Patterns of Labor Market Policy in Britain and the Federal Republic of Germany*, w: *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, red. P.A. Hall, D. Soskice, Oxford University Press, Oxford 2001.

**DWIE ODMIANY KAPITALIZMU
– UWAGI NA MARGINESIE TYPOLOGII
P.A. HALLA I D. SOSKICE’A**

Streszczenie

Koncepcja odmian kapitalizmu (*Varieties of Capitalism* – VoC), opracowana przez P.A. Halla i D. Soskice’a, skupia uwagę na analizie systemu instytucjonalnego gospodarki określającego sposób funkcjonowania przedsiębiorstw. Autorzy rozróżniają dwa podstawowe modele kapitalizmu: liberalną gospodarkę rynkową (*liberal market economy* – LME) oraz koordynowaną gospodarkę rynkową (*coordinated market economy* – CME). Koncepcja ta dość szybko uzyskała status jednej z głównych koncepcji porównań systemowych. Celem artykułu jest próba krytycznej analizy tego podejścia. Autorka wskazuje na różne istotne ograniczenia tej koncepcji, takie jak dychotomiczny podział systemów gospodarczych, niedocenywanie roli państwa czy pomniejszanie znaczenia procesów globalizacji i konwergencji. Analiza prowadzi do wniosku, że podejście badawcze oparte na porównaniu ram instytucjonalnych dla działalności przedsiębiorstw nie jest wystarczające do określenia i sklasyfikowania występujących na świecie odmian kapitalizmu.

Słowa kluczowe: odmiany kapitalizmu, liberalna gospodarka rynkowa, koordynowana gospodarka rynkowa, struktura instytucjonalna

JEL: P1, P2, P51

**TWO VARIETIES OF CAPITALISM:
SOME REMARKS IN THE MARGIN OF
P.A. HALL AND D. SOSKICE’S TYPOLOGY**

Summary

The concept of the Varieties of Capitalism (VoC), developed by P.A. Hall and D. Soskice, focuses on the analysis of the institutional system of the economy, which determines the way in which enterprises are functioning. The authors distinguish two basic models of capitalism: liberal market economy (LME) and coordinated market economy (CME). This concept has soon acquired the status of one of the basic concepts in comparative systems. The paper is an attempt at critical analysis of that approach. The author points to several significant limitations of the VoC concept, such as a dichotomic division of economic systems, underestimation of the role of government, or diminution of the importance of globalization and convergence. The analysis leads to the conclusion that the research approach based on the comparison of institutional framework for the activity of enterprises does not suffice for defining and classifying the varieties of capitalism existing in the world.

Key words: varieties of capitalism, liberal market economy, coordinated market economy, institutional structure

JEL: P1, P2, P51

**ДВА ВИДА КАПИТАЛИЗМА
– ЗАМЕЧАНИЯ НА ПОЛЯХ ТИПОЛОГИИ
П.А. ХОЛЛА И Д. СОСКИСА**

Резюме

Концепция видов капитализма (Varieties of Capitalism – VoC), разработанная П.А. Холлом и Д. Соскисом, сосредоточивает внимание на анализе институциональной системы экономики, определяющей способ функционирования предприятий. Авторы различают две основные модели капитализма: либеральную рыночную экономику (liberal market economy – LME) и координированную рыночную экономику (coordinated market economy – CME). Эта концепция довольно быстро получила статус одной из главных концепций системных сравнений. Целью статьи является попытка критического анализа этого подхода. Автор указывает на различные существенные ограничения этой концепции, такие как дихотомное деление экономических систем, недооценка роли государства или уменьшение значения процессов глобализации и конвергенции. Анализ приводит к выводу, что исследовательский подход, опирающийся на сопоставлении институциональных рамок деятельности предприятий, не является достаточным для определения и классификации имеющихся в мире видов капитализма.

Ключевые слова: виды капитализма, либеральная рыночная экономика, координированная рыночная экономика, институциональная структура